

BUDOVÁNÍ SBÍREK NÁRODNÍ LÉKAŘSKÉ KNIHOVNY

Lenka Maixnerová, Šimon Krýsl

Abstrakt

Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) patří mezi tzv. „paměťové instituce“, jejichž cílem je shromažďování, ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví, v případě NLK zaměřených na oblast biomedicíny. NLK spravuje fond přibližně 423.000 knihovních jednotek umístěných v 8 depozitářích, stejně jako soubor fondů (podsbírek) předmětů muzejní povahy. K fondům, které trvale doplňuje a pořádá, patří Fond monografií, Fond časopisů, Fond drobných tisků, Fond disertací, Fond grantových zpráv, Fond CD/DVD, Fond e-knih, Fond elektronických časopisů a Sběrka Medicína v literatuře, stejně jako Sběrka vzácných tisků, Sběrka starých disertací, Sběrka nástrojů a přístrojů, Sběrka mincí a medailí, Archiv a Fotoarchiv Zdravotnického muzea a další památky ve správě oddělení Zdravotnického muzea.

Roční přírůstek NLK se pohybuje okolo 3.500 knihovních jednotek. Nové přírůstky jsou získávány koupí nebo darem. Akvizicí zajišťujeme co nejúplnější nabídku domácích a základních zahraničních dokumentů v tištěné i elektronické podobě. U fondu časopisů v posledních letech jednoznačně upřednostňujeme nákup elektronických verzí, většinou prostřednictvím nákupu elektronických databází. Vedle toho NLK usiluje o doplnění řad zdravotnických periodik, především bohemik z 1. poloviny 20. století a starších, aby tak zajistila svou funkci ochrany historických dokumentů. Fondy muzejního charakteru jsou doplňovány především z darů a pozůstalostí. Vyřazování knihovních dokumentů se řídí knihovním (resp. muzejním) zákonem, vyřazují se převážně multiplikáty, ztracené dokumenty a neprofilové dokumenty.

Ochrana knihovních a muzejních sbírek NLK je zaměřena na minimalizaci jejich fyzického poškození, zamezení ztráty a prevenci ztráty jejich informačního obsahu. Knihovní sbírky, které jsou ohroženy degradací kyselého papíru, jsou postupně převáděny do elektronické podoby za dodržení mezinárodních standardů a standardů Národní digitální knihovny. Proti krádeži jsou fondy NLK zajištěny RFID technologií.

Klíčová slova

rozvoj knihovních fondů, muzejní sbírky, lékařství, veřejné zdravotnictví, lékařské knihovny

1. Úvod

Národní lékařská knihovna (dále jen NLK) patří mezi tzv. „paměťové instituce“, jejichž cílem je shromažďování, ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví, v případě NLK zaměřených na oblast biomedicíny. NLK spravuje fond ca 423.000 knihovních jednotek umístěných v 8 depozitářích, stejně jako soubor fondů (podsbírek) předmětů muzejní povahy. Budováním fondů

a sbírek se NLK systematicky věnuje již od svého založení. Budováním fondů a sbírek v NLK označujeme celý komplex různých činností:

1. Akvizice – tj. výběr a získání exempláře do fondu nebo předmětu do sbírky.
2. Přírůstkování – proces, při němž každý exemplář nebo sbírkový předmět je zaevidován a příslušně označen.
3. Bibliografické nebo muzejní zpracování podle knihovnických a muzejních standardů.
4. Uložení do fondu nebo sbírky.
5. Dlouhodobá ochrana – očista, převazba, restaurování, reformátování, revize.

Budované fondy a sbírky jsou nejen analogového, ale i digitálního charakteru. Správa digitálních sbírek zahrnuje vedle činností jako je akvizice a zpracování i práce specifické pro tento typ sbírek, např. migraci dat nebo kontrolu úplnosti a čitelnosti dat.

2. Uložení fondů a sbírek

Fondy a sbírky NLK jsou umístěné v 8 depozitářích, z nichž 3 jsou mimo Prahu (Jenštejn, Hředle, Most). V hlavní budově NLK jsou uloženy nejnovější dokumenty, které se posouvají do externích depozitářů pravidelně přibližně po 5 letech, aby vzniklo místo na nové exempláře.

Pořadí	Depozitář	Počet knihovnických jednotek	Volná kapacita
1.	Most (v areálu Nemocnice J. E. Purkyně)	126.808	0
2.	Sokolská 31, Praha 2 (Lékařský dům)	113.098	0
3.	Jenštejn (v areálu AV ČR)	56.464	0
4.	Sokolská 54, Praha 2 (sídlo NLK)	47.386	12.614
5.	Hředle	26.254 + další muzejní sbírky	0
6.	MZ ČR, Palackého náměstí 375/4, Praha 2	25.073	0
7.	Sokolská 29, Praha 2	14.359	2.000
8.	Zdravotnické muzeum – Sokolská 54, Praha 2 (nádvoří dům)	10.749 + další muzejní sbírky	0

Tabulka 1 – Přehled depozitářů NLK

3. Vytvářené fondy a sbírky v NLK

NLK každý rok nakupuje novou domácí i zahraniční biomedicínskou literaturu, zároveň doplňuje i starší literaturu, která ve fondu chybí. Roční přírůstek se pohybuje okolo 3.500 exemplářů. Část přírůstků je získávána i darem, zejména od vydavatelů nebo nakladatelů případně i od soukromých dárců. Dokumenty se pořizují v tištěné i elektronické podobě. K fondům, které NLK trvale doplňuje a pořádá, patří Fond monografií, Fond časopisů, Fond drobných tisků, Fond disertací, Fond grantových zpráv, Fond CD/DVD, Fond e-knih, Fond elektronických časopisů, Sběrka Medicína v literatuře, a dále Sběrka vzácných tisků, Sběrka disertací, Sběrka novějších nástrojů a přístrojů, Sběrka mincí a medailí, Archiv a Fotoarchiv Zdravotnického muzea a další památky ve správě oddělení Zdravotnického muzea. Fondy muzejního charakteru jsou doplňovány především z darů a pozůstalostí. Některé muzejní fondy (tzv. Fritzoava sbírka chirurgických příruček a Akologický kabinet, sestavené během 19. století na lékařské fakultě UK a tzv. Würtzova sbírka plastik a grafik, již shromáždil německý speciální pedagog Hans Würtz ve 20.–30. letech 20. století) jsou uzavřené, zařazení předmětů do těchto podsbírek je dáno jejich původem. Ale i zde pokračuje popis a katalogizace).

Do fondu NLK není primárně pořizována středoškolská literatura a literatura pro děti a mládež. Fond NLK nepokrývá obor veterinární lékařství. Tituly z oborů, jako je alternativní medicína a esoterika, jsou pořizovány výběrově a pouze domácí proveniencí.

3.1 Fond monografií

Fond monografií NLK zahrnuje ca 132.500 knihovních jednotek vydaných od roku 1900 až do současnosti, z nichž ca 60 % tvoří monografie vydané na území ČR.

Do fondu je zpětně doplňována chybějící česká literatura (zejména z první poloviny 20. století), a to jak z darů, tak nákupem v antikvariátech. Zahraniční starší literatura je doplňována pouze z darů. Roční přírůstek monografií se pohybuje okolo 1.500, z nichž přibližně 27 % tvoří dary institucí a soukromníků.

Do fondu monografií se pořizují odborné biomedicínské monografie i knihy určené pro laickou veřejnost (péče o zdraví, patientské publikace). NLK usiluje o pokrytí všech publikací z oboru biomedicína vydaných na území ČR, stejně jako, pokud možno, prací českých autorů vydaných v zahraničí. U domácích odborných publikací jsou do fondu NLK pořizovány většinou 3 exempláře, z nichž jeden je archivní. Ze zahraničních titulů jsou akvizicí do NLK získávány základní díla v oboru, především z nakladatelství Cambridge University Press, Oxford University Press, McGraw-Hill, Saunders, Elsevier, Wiley, Springer a dalších.

3.2 Fond časopisů

Fond časopisů NLK obsahuje okolo 254.000 knihovních jednotek a je nejrozsáhlejší sbírkou NLK. Zejména u titulů vycházejících na našem území, a to jak odborných, tak určených pro laickou veřejnost, se NLK aktivně snaží o doplnění chybějících čísel nebo ročníků.

Většina základních domácích i zahraničních titulů je zastoupena v kompletních řadách přibližně až do přelomu tisíciletí, kdy řada časopisů přechází na elektronickou verzi. Nejstarším titulem ve fondu je švýcarský časopis *Archiv gemeinnütziger physischer und medizinischer Kenntnisse: zum Besten des Zürcherischen Seminariums Geschickter Landwundärzte*, vydávaný v letech 1787–1791.

Jako nejstarší odborný lékařský časopis vydávaný na našem území je označován nepravidelně vycházející sborník *Beiträge zur gesammten Natur- und Heilwissenschaft*, který od roku 1836 vydával lékař a přírodovědec Vilém Rudolf Weitenweber. Zcela jistě má charakter odborného lékařského periodika *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, který vycházel v letech 1844–1879. Byl založen pražskou lékařskou fakultou a byl určen pro další vzdělávání praktických lékařů. V roce 1862 začíná vycházet *Časopis lékařů českých*, který jako jeden z mála odborných lékařských českých periodik 19. století vychází doposud.

Fyzický stav periodik 18., 19. a první poloviny 20. století není příliš dobrý. Nekvalitní dřevitý papír se rozpadá a znemožňuje tak další využití svazků. NLK proto od r. 2006 převádí vybraná bohemikální periodika do elektronické podoby. Digitalizovány tak např. byly *Časopis lékařů českých* (ročníky 1862–1926), *Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulóze* (1920–1929), *Věstník věnovaný zájmům porodních asistentek* (1917–1941), *Zájmy lékařské* (1907–1916), ale i *Prager medizinische Wochenschrift* (1876–1915) a řada dalších časopisů.

3.3 Fond drobných tisků

Do fondu drobných tisků NLK zařazuje publikace ca do 70 stran, případně publikace atypické formátem, pacientské letáky, plakáty apod. Celkem se jedná asi o 12.745 knihovních jednotek, jejichž formát vyžaduje jiné uložení v depozitáři.

3.4 Fond disertací

Do Fondu disertací řadíme všechny kvalifikační práce: bakalářské, diplomové, disertační, habilitační, seminární, atestační. Fond celkem zahrnuje asi 850 tištěných publikací a 276 elektronických atestačních prací. Specifický charakter má podsběrka Sběrka starých disertací uložená v depozitáři muzea: ta se soustředí na staré a vzácné tisky a obsahuje 517 položek od roku 1706, převážně z pražských a vídeňských fakult. I tato sbírka je podle možností doplňována, především pražskými disertacemi 18. století.

3.5 Fond grantových zpráv

NLK do fondu získává závěrečné grantové zprávy Interní grantové agentury Ministerstva zdravotnictví ČR. Ve fondu jsou též starší závěrečné zprávy z projektů. Celkem je sem zařazeno 5.391 zpráv. Vzhledem k tomu, že mnohé z nich jsou nekvalitní rozmnoženiny, byly všechny tyto zprávy převedeny do elektronické podoby.

3.6 Fond CD/DVD

Fond elektronických zdrojů na pevných nosičích představují zejména přílohy CD/DVD k monografiím, konferenční sborníky, databáze, archivy periodik.

NLK má ve fondu asi 1.846 CD a DVD. Pokud je to technicky možné, archivuje NLK obsah z těchto nosičů v Digitální knihovně NLK.

3.7 Fond e-knih

Fond eknih NLK v současné době považuje za doplňkovou sbírku k Fondu monografií. Eknihy se dají nakupovat jednotlivě nebo jako součást tematických kolekcí. U pořizování eknih je nutné kupovat u nakladatelů/distributorů, kteří nabízejí eknihy s tzv. „knihovní licencí“ (tj. umožňují za jasně daných podmínek využívání eknih v knihovně). Jednotlivé tituly nakupuje NLK prostřednictvím akvizičního modulu eknih od firmy Ebsco, u kterého je výhodou, že používání tohoto modulu i uživatelského rozhraní pro výpůjčku eknih je zdarma a nepoužívá proprietární formát, jehož použití vyžaduje konkrétní zařízení. V nabídce eknih jsou především tituly od zahraničních nakladatelů, z českých, kteří nabízejí odbornou literaturu je to zejména Nakladatelství Karolinum. Eknihy je možné nakupovat s různou možností přístupu: pouze pro jednoho uživatele, pro 3 uživatele zároveň, pro neomezený počet uživatelů nebo roční licenci. E-knihy pro knihovny mají většinou ochranné DRM (Digital Rights Management), jehož použití vyžaduje mít nainstalovanou aplikaci Adobe Digital Editions.

3.8 Fond elektronických časopisů

Situace u elektronických časopisů je přesně opačná než u eknih. Využití elektronických časopisů jednoznačně převažuje nad využitím tištěných verzí, tištěné verze se dají nyní považovat pouze jako archivní. Stejně jako u eknih je možné tituly časopisů předplácet v kolekcích nebo kupovat jednotlivě. U elektronických verzí časopisů, zejména při nákupu kolekcí, je nutné počítat s časovým embargem uveřejnění plného textu oproti skutečnému vydání. Embarga bývají v rozsahu 1 měsíc až 2 roky. Tam, kde je embargo delší, než 6 měsíců, nemůžeme bohužel uživatelům nabízet možnost sledování novinek v oboru. Nákupy elektronických časopisů jsou možné buď formou ročního předplatného, nebo trvalého nákupu, případně nákupu s archivem. Mezi základní databáze, které obsahují periodika a jednotlivé tituly, které má NLK předplacené na rok 2016, patří:

Databáze/Titul	Obor	Poznámky
Academic Search Complete (EBSCOhost)	všeobecná	Často s delším časovým embargem
CINAHL Complete	ošetřovatelství	
Medline Complete	lékařství	
Proquest Central	všeobecný	Často s delším časovým embargem
The annals of pharmacotherapy (Sage)	farmakoterapie	Bez embarga včetně archivu od roku 1967

Databáze/Titul	Obor	Poznámky
The journal of clinical pharmacology + Clinical pharmacology in drug development (Wiley)	farmakoterapie	Bez embarga s archivem od roku 2010

Tabulka 2 – Přehled nakupovaných časopiseckých databází a online titulů

Pořizované databáze mají celkem okolo 35.000 titulů s možností stažení plného textu s různě hlubokými archivy. Velké množství titulů však neznamená, že by NLK měla zajištěný přístup ke všem základním titulům v oboru biomedicína. Některé tituly jsou dostupné z více databází, některé pouze přes jednu konkrétní. Nabízených časopiseckých databází jsou řádově tisíce. Z finančních důvodů bohužel není možné zajistit nákup všech časopiseckých databází a tím získat přístup ke všem významným biomedicínským titulům v elektronické verzi.

Pro názornější ilustraci uvádíme zastoupení zahraničních časopisů v NLK ve 3 oborech: všeobecné lékařství, pediatrie a endokrinologie.

Všeobecné lékařství

Titul	IF	V NLK online	V NLK tištěný odběr
BMJ. British medical journal	17,4	Není dostupný, přístup pouze do archivu 1988–2015 Medline Complete	1988–2012
JAMA	35,2	Medline Complete – 1 měsíc embargo včetně archivu od roku 1998	1960–2012, 2014–
Lancet	45,2	ProQuest Central – 3 měsíce embargo s archivem od roku 1992	1920–2010
Nature medicine	28,2	ProQuest Central – 1 rok embargo s archivem od roku 2000 Academic Search Complete – 1 rok embargo s archivem od roku 1998 Medline Complete – 1 rok embargo s archivem od roku 1998	1995–2009

Titul	IF	V NLK online	V NLK tištěný odběr
New England journal of medicine	55,8	ProQuest Central – 3 měsíce embargo s archivem od roku 1990	1976–

Tabulka 3 – Hlavní periodika pro obor všeobecné lékařství

Pediatricie

Titul	IF	V NLK online	V NLK tištěný odběr
JAMA Pediatrics	7,1	Medline Complete – 1 měsíc embargo, archiv od 2013	2013–2015
The journal of pediatrics	3,7	Není dostupný, pouze archiv 1993–2009 u ScienceDirect	1976–2009, 2015
Pediatrics	5,4	Volně dostupný archiv, 1 rok embargo	1976–2009

Tabulka 4 – Hlavní periodika pro obor pediatrie

Endokrinologie

Titul	IF	V NLK online	V NLK tištěný odběr
Endocrine reviews	21,0	Volně dostupný archiv, 1 rok embargo	1995–2010
European journal of endocrinology	4,0	Volně dostupný archiv, 1 rok embargo	1994–2007
Journal of clinical endocrinology & metabolism	6,2	Volně dostupný archiv, 1 rok embargo	1976–2010
Nature reviews endocrinology	13,2	Není dostupný	
Thyroid	4,4	Medline Complete – 1 rok embargo	

Tabulka 5 – Hlavní periodika pro obor endokrinologie

Z tabulek vyplývá, že pro některé obory nemá NLK dostupný žádný titul bez embarga (např. endokrinologie). Ceny jednotlivých elektronických titulů jsou většinou značně vysoké.

9. Sběrka Medicína v literatuře

Sběrka Medicína v literatuře (764 publikací) je vytvářena z darů a jejím obsahem je beletrie odehrávající se v lékařském prostředí případně beletrie psána lékaři. Jsou zde zastoupeni autoři jako např. V. Stýblová, J. Cimický, H. Denker, M. Palmer, R. Gordon a řada dalších, a to jak v českém, tak anglickém jazyce.

3.10 Sběrka vzácných tisků

Sběrka vzácných tisků obsahuje okolo 634 lékařských tisků a rukopisů z 16.–19. století. Nejstarší datovanou publikací ve sbírce je *Nusquam antea impressum Collectorium totius fere medicine ...* („Kompendium téměř vší medicíny“) od Nicolý Bertrucciho z roku 1509, se třemi přívazky z let 1510–1512. Tento fond je jako celek nahlášen v Centrální evidenci sbírek při MK ČR a podléhá tak Zákonu o ochraně sbírek muzejní povahy č. 122/2000 Sb. Sběrka je doplňována z darů a pozůstalostí i příležitostnými nákupy: nově získané tituly vydané před r. 1800 jsou do sbírky vzácných tisků zařazovány automaticky, řadíme sem však i některé výtvarně či historicky mimořádně cenné knihy ze století 19.

3.11 Fritzova sbírka

Knižní sbírka chirurgické literatury 18. a 19. století byla založena a budována Ignácem Františkem Fritzem (1778–1841), profesorem praktické chirurgie a přednostou chirurgického oddělení všeobecné nemocnice jako školní knihovna pro potřeby studentů chirurgie (původně „medizinisch-chirurgische Schulbibliothek“) r. 1809. Sběrka obsahuje 783 publikací a její součástí je i originální přírůstková kniha z let 1809–1840. Zdravotnické muzeum ji spolu s akologickým kabinetem převzalo r. 1984.

3.12 Akologický kabinet

Akologický kabinet, sbírku chirurgických nástrojů ze 17.–19. století založil paralelně s Fritzovou sbírkou (1809) profesor teoretické chirurgie pražské university J. A. Oechy (1770–1813) pro výuku akologie, tedy nauky o chirurgických nástrojích a obvazech. Sběrka byla doplňována až do konce 19. století a dnes obsahuje 698 objektů. Patří k ní rovněž dva katalogy předmětů (z r. 1850 a 1926): spolu se soupisem, který vytvořil a r. 1825 publikoval prof. J. V. Krombolz, po Oechyho smrti správce a rozmnožitel kabinetu, v minulých letech umožnily přesně identifikovat, které historické chirurgické nástroje ve sbírkách muzea byly původně součástí fondu.

3.13 Sběrka nástrojů a přístrojů

Podsběrka obsahuje jak chirurgické nástroje, tak diagnostickou, terapeutickou a přístrojovou techniku. Nejstarší exponáty v její chirurgické součásti jsou

Obrázek 1 – Postava byzantského lékaře Paula z Aeginy z jeho *Praecepta salubria* ve vydání z r. 1510 (signatura T37)

současné předmětům akologického kabinetu: většinou jde o dary mecenášů muzea z prvních let po jeho založení r. 1934, nejnovější pocházejí z 80.–90. let 20. století. Přístroje ze všech oborů medicíny a chirurgie pocházejí převážně z konce 19. a první poloviny 20. století. Příležitostně však přibývají i přístroje nedávného data, pokud prostor muzea umožní jejich převzetí.

3.14 Sbíрка mincí a medailí

Numismatická sbírka obsahuje ca 700 medailí, mincí, odznaků a plaket s lékařskou, zdravotnickou a farmaceutickou tematikou. Nejstarší je bronzová medaile z roku 1527 s portrétem augsburského lékaře Johanna Kleinmüllera. Sbíрка byla uspořádána J. Obermajerem r. 1992, je však nadále doplňována a na jejím popisu a katalogizaci stále pracujeme.

3.15 Würtzova sbírka

Obrázek 2 – Kniha babského umění R. J. Steidela z roku 1792 (signatura T 254)

<u>Litt. I.</u>		<u>Litt. I.</u>	
<u>1809.</u>		<u>1809.</u>	
1.	Taeger	univ. Abhandlung über die Krämpfe	
2.	Juc	Elemente de Chirurgia	
3.	Feitelles Joann	Observata quaedam medica	
4.	Dto Ignaty	Synops. Kliss bei Johann Feitelles	
5.	Johns	Medizinallphabet 1 ^{tes} Band	
6.	Dto	Dto	2 ^{tes} N ^o
7.	Dto	Dto	3 ^{tes} N ^o
8.	Dto	Dto	4 ^{tes} N ^o
9.	Dto	Dto	5 ^{tes} N ^o
10.	Dto	Dto	6 ^{tes} N ^o
<u>1810</u>		<u>1810</u>	
11.	Taquend	Chimie 1 ^{tes} Band	
12.	Dto	Dto 2 ^{tes} Band	
<u>1811.</u>		<u>1811.</u>	
13.	Tauberts	von der epidemischen Scharlach	
14.	Jacobi	Gründel gegen die Pockenverhütung	
15.	Jung	Methoden über gewisse Krankheiten	
16.	Taeger	Chirurgie gunklige Hefen	
17.	Tourdain	Grundzüge der Anatomie des Menschen	
18.	Dto	Dto Dto	2 ^{tes} N ^o

Obrázek 3 – Strana z přírůstkové knihy Fritzovy knihovny z roku 1809 (signatura F 781)

Jádrem tohoto tematického souboru vyobrazení tělesně postižených lidí je cenná sbírka 179 plastik z různých materiálů (porcelán, slonovina, dřevo, kov). Doplnjuje ji sbírka (517) originálních grafik, výstřížků i kopií výtvarných děl, jež dokumentují vsudypřítomnost postižení v dějinách a schopnost zdravotně znevýhodněných lidí vyniknout ve všech oborech lidského konání. Německý defektolog a speciální pedagog Hans Würtz, shromáždil celý soubor v Berlíně v prvních desetiletích 20. století. Předměty, které po nuceném odchodu z Německa po r. 1933 v Praze odprodal, se dnes nachází zčásti v Jedličkově ústavu (především malby) a zčásti ve Zdravotnickém muzeu NLK, jež je získalo v 70. letech od Ministerstva zdravotnictví.

Obrázek 4 – Dvostranný a jednostranný pelikán k trhání stoliček z 18. století

Obrázek 5 – Chirurgická souprava z 1. světové války

Obrázek 6 – Diplom porodní báby Anny Semerádové, Praha, 1882

3.16 Další památky ve správě oddělení Zdravotnické muzeum

K dalším fondům, které spravuje a doplňuje Zdravotnické muzeum, patří archiv (ca 100.000 archiválií, především osobní fondy k dějinám zdravotnictví v českých zemích), sbírka lékařských, chirurgických a farmaceutických diplomů, sbírka lékařských ex-libris, fotoarchiv, filmová sbírka a řada dalších hmotných památek (lékařské nádoby, lékárníčky, výukové modely, protetické a ortotické pomůcky).

4. Ochrana fondů a sbírek

Ochrana knihovních a muzejních sbírek NLK je zaměřena na minimalizaci jejich fyzického poškození, zamezení jejich ztráty a na prevenci ztráty jejich informačního obsahu. Knihovní sbírky, které jsou ohroženy degradací kyselého papíru, jsou postupně převáděny do elektronické podoby za dodržení mezinárodních standardů a standardů Národní digitální knihovny. Rovněž u nevyužívanějších vzácných tisků usilujeme o pořízení digitální kopie, popř. o zprostředkování přístupu k digitální verzi z jiných zdrojů. U domácí literatury je vždy jeden výtisk pořizován jako archivní, jeho využití je možné pouze ve studovnách nebo badatelně NLK. Vždy přitom usilujeme o získání minimálně 2 exemplářů do fondu NLK. Proti krádeži jsou fondy NLK zajištěny RFID technologií a elektronickým zabezpečením budov a depozitářů NLK. Zničené nebo ztracené exempláře se vždy NLK snaží nahradit dalším exemplářem, pokud to není možné, tak alespoň fotokopii.

Pro dlouhodobé uchování obsahu dokumentů na nosičích typu CD, DVD, VHS apod. se vytváří záložní kopie, případně prochází reformatováním do vhodnějšího formátu, pokud je to technicky možné.

Rozpadlé knižní vazby se nahrazují novější, vybrané tituly z knižních sbírek muzea procházejí restaurováním.

Vyřazování knihovních dokumentů se řídí Knihovním zákonem, vyřazují se převážně multiplikáty, ztracené dokumenty, neprofilové dokumenty, zahraniční dokumenty, které NLK nepovažuje za důležité pro dlouhodobé uchování. Vyřazování z muzejních sbírek se prakticky neprovádí.

5. Diskuze

V současné době dochází k velkým změnám při budování fondů a sbírek tištěných a elektronických dokumentů. Do roku 2005 byla většina fondů a sbírek NLK analogové povahy. Nyní je velká část digitální povahy. Budování digitálních sbírek vyžaduje jiný přístup než u tradičních analogových. Už při akvizici je možné volit mezi trvalým nákupem nebo časově omezenou licencí. U licencovaných kolekcí je většinou nutné smířit se s tím, že obsah kolekcí se může měnit. Pro zpřístupňování digitálních sbírek je nutné zajistit softwarový nástroj, který však může být zpoplatněný.

Odborné časopisy jsou nyní do knihovny získávány většinou nákupem velkých kolekcí, jako je např. ProQuest, Ebsco a řada dalších. Knihovna tak získá přístup k mnohem většímu množství titulů, než bylo možné v minulosti, kdy knihovna nabízela uživatelům pouze tituly, které do fondu zakoupila. Na druhou stranu to neznamená, že knihovna získá přístup ke všem titulům, o které mají její uživatelé zájem, často mají uživatelé k dispozici plný text s velkým časovým embargem oproti vydání. Nakupovat elektronická periodika mimo kolekce je většinou finančně neproveditelné.

Z hlediska dlouhodobého uchování kulturního dědictví považuje NLK za důležité zajistit dlouhodobou ochranu tištěných i digitálních dokumentů a muzejních předmětů. Především u periodických dokumentů by bylo ideální mít uchovaný jak tištěný, tak digitální exemplář, bohužel to není možné, už proto, že řada periodik vychází pouze elektronicky.

6. Závěr

Budování a ochrana fondů a sbírek patří mezi základní úkoly každé knihovny. S plněním tohoto úkolu souvisí celý komplex činností. Nestačí pouze dokumenty vybrat, získat, ale i zpracovat, uložit na regál, zajistit jejich ochranu, očistu, případně zajistit reformátování nebo restaurování. Různé typy dokumentů a muzejních sbírek vyžadují různé přístupy, a to jak ve zpracování, tak v dlouhodobé ochraně a uchování. Přejít na nová média neznamená, že by některé z těchto činností zanikly, vždy dochází k dalšímu rozšíření již existujících postupů, např. zajištění digitální ochrany, migrace dat, zajištění volných kapacit na datových úložištích. Dříve, když chtěla knihovna poskytovat uživatelům informační zdroje, znamenalo to ve většině případů, že je musela vlastnit. Dnes v případě elektronických zdrojů odpadá potřeba je vlastnit, často je stačí pouze licencovat. Při budování knihovních fondů a sbírek je potřeba vždy zvažovat, zda chce knihovna dokumenty dlouhodobě uchovávat nebo stačí pouze

zajistit licenci, která většinou zajišťuje přístup, ne však trvalé a dlouhodobé uchování.

Literatura

[1.] Levine-Clark, M. *Access to everything: building the future academic library collection. Libraries and the academy*, 2014, vol. 14, no. 3, s. 425–438.

Kontakt

Mgr. Lenka Maixnerová

Odbor doplňování, zpracování a správy fondů

Národní lékařská knihovna

Sokolská 54, 121 32 Praha 2

e-mail: maixnerova@nlk.cz

<http://www.nlk.cz>

Mgr. Šimon Krýsl

Zdravotnické muzeum

Národní lékařská knihovna

Sokolská 54, 121 32 Praha 2

e-mail: krysl@nlk.cz

<http://www.nlk.cz>